

О ВОСПИТАНИИ ЖЕНСКОГО ПОЛА В НИЗШИХ СОСТОЯНИЯХ

Вступна стаття

Становлення нової культурно-освітньої парадигми зумовлює об'єктивне висвітлення українського історико-педагогічного процесу, а саме звернення до творчої спадщини забутих освітніх діячів минулого, що завжди була предметом дослідження істориків педагогіки. Тому особливого значення для педагогічної теорії та практики набувають педагогічно-просвітницькі ідеї Василя Каразіна у галузі освіти. Він наполегливо втілював у життя заходи, спрямовані на створення наукових інституцій, зосереджених на фундаментальних проблемах. Водночас доклав чимало зусиль для підвищення рівня освіти серед найширших верств суспільства. Один із перших в Україні В. Н. Каразін порушив надзвичайно важливу, з огляду історії педагогіки, проблему освіченості народу.

Василь Каразін – видатний учений першої половини XIX ст., ім'я якого до сьогодні пов'язане, переважно, із громадською, політичною, винахідницькою діяльністю. Проте, його творча діяльність протягом життєвого шляху була багатоаспектною й суперечливою, а її характер змінювався під впливом суб'єктивних і об'єктивних умов. Відтак, серед творчих здобутків В. Каразіна чільне місце посідають просвітницька й педагогічна спадщина, що досить довгий час не була висвітлена у наукових розвідках.

Окремі аспекти педагогічно-просвітницької діяльності В. Н. Каразіна висвітлено у розвідках біографів XIX–XX ст. Я. В. Абрамова, Г. П. Данилевського, Д. І. Багалія, В. Г. Базанова, А. І. Герцена, Л. І. Гуревича, С. М. Злупко, Ф. В. Каразіна, В. І. Козловського, А. Г. Слюсарського, М. І. Тихого, Е. П. Трифільєва та ін. На сучасному етапі становлення педагогічної науки вагома роль належить небагатьом науковцям, серед яких Н. М. Березюк, А. Г. Бобрух, Н. О. Ніколаєнко, Л. В. Пироженко, О. А. Узбек та ін., у працях яких, лише частково, було схарактеризовано педагогічно-просвітницьку діяльність Василя Назаровича.

В. Каразін залишив значний творчий доробок – освітні проекти, публікації у періодичній пресі, цінні рукописи, епістолярій. До недавнього часу ці матеріали не були достатньо проаналізовані. Слід зазначити, що єдиним ученим, що систематизував праці В. Каразіна був Д. І. Багалій. У своїй фундаментальній праці «Твори, листи і папери В. Н. Каразіна» (1910 р.) він зробив спробу дослідити й класифікувати архівні матеріали життєдіяльності Василя Каразіна й піддав редагуванню його твори,

листи, папери. Зокрема, Д. І. Багалій уважав просвітницьку діяльність Василя Каразіна «головною справою його життя, яка фокусувала всі його думки, починання й турботи про спільне благо» [Багалей, Д. І. Просветительская деятельность Василия Назаровича Каразина, (речь, сказанная 8-го ноября 1862 г. по случаю 50-летия со дня кончины Каразина) / Д. И. Багалей. – Х. : Тип. Адольфа Дарре. – 1893. – 31 с.; С. 1].

У 1839 р. у листі до графа О. Х. Бенкендорфа В. Каразін розділяв свої успіхи у питаннях просвітництва [Каразин, В. Н. Письмо графу А. Х. Бенкендорфу (15 ноября 1839 г.) / В. Н. Каразин // Русская старина. – 1903. – Т. 114 (Апрель). – С. 26–27]. Він закликав до підтримки своєї благородної просвітницької ідеї не лише графа О. Х. Бенкендорфа, а й княгиню Марію Миколаївну, які мали вагомий вплив на царя Олександра I та його уряд.

Цього ж року ним було написано першочерговий проект «Перехід Харківського Інституту шляхетних дівчат», у якому було уперше висловлено думку про створення певного закладу для освіченості жінок: «Старе приміщення шляхетних дівчат нехай перетвориться на дівчаче училище, проте для середнього стану... Це одна з перших істинних потреб тому, що народне виховання повинно починатися з нижнього стану» [Каразин В. Н. Переход Харьковского Института благородных девиц / В. Н. Каразин // Сочинения, письма и бумаги В. Н. Каразина, собранные и редактированные проф. Д. И. Багалеем. – Х. : Изд-во Харьк. ун-та, 1910. – С. 593–595; С. 594]. Із цього приводу Д. І. Багалій зазначав, що ця ідея «здійснилася уже у наш час у зв'язку із улаштуванням відомої школи товариства письменності. Не будемо забувати, що ці передові ідеї розвивав не юнак, а 69-річний старець за рік до своєї смерті... Цей факт свідчить про глибоке розуміння ним ідеї освіти...» [Багалей Д. И. Просветительская деятельность Василия Назаровича Каразина, (речь, сказанная 8-го ноября 1862 г. по случаю 50-летия со дня кончины Каразина) / Д. И. Багалей. – Х. : Тип. Адольфа Дарре. – 1893. – 31 с.; С. 17].

Пізніше, у 1841 р. просвітник розвинув цю ідею у проекті «Про виховання жіночої статі в нижчих станах», що був спрямований на здобуття освіти жінок-трудівниць.

За цим проектом було передбачено створення особливого типу школи для найбільш бідних дітей Хар-

кова. Призначення школи Василь Каразін убачав у тому, щоб готувати народних учительок, бо це є головним завданням держави. У справі виховання основним мало бути поєднання теорії і практики, тому просвітник указував на необхідність відкриття сільських шкіл і створення спеціальних училищ для жінок. Така ідея не лише у Росії, але і за кордоном не була реалізована. Проте, децю подібні думки простежувалися у школах Швейцарії та Пруссії, де навчали жінок рукоділлю. Він прогнозував, відкриття жіночого училища у Харкові на благодійні громадські кошти.

Отже, документ містить не лише перелік завдань улаштування навчального закладу, а й низку

поглядів, міркувань, ідей автора щодо проблеми жіночої освіченості.

Нижче подаємо освітній проект В. Каразіна «Про виховання жіночої статі в нижчих станах» за тогочасним правописом із збереженням усіх лексичних, фразеологічних і характерних морфологічних особливостей. Уводячи в обіг цей маловідомий документ, сподіваємося на те, що він приверне увагу дослідників у галузі історії педагогіки та зацікавлених осіб у історії вітчизняної освіти.

Ольга Майструк

О воспитаніи женскаго пола въ низшихъ состояніяхъ.

(1 января 1841 года).

(Распространение мысли, которая была положена въ прибавленіяхъ къ Харьковскимъ Вѣдомостямъ 1839 года, на стр. 234)

Едва-ли существуетъ гдѣ нибудь въ Европѣ это вопитаніе, приложенное точно къ своей цѣли: и намъ, Россіянамъ, младшимъ, дѣтямъ европейскаго просвѣщенія, нечего стыдиться, если его еще не имѣемъ. Есть въ Пруссіи, Швейцаріи и такъ далѣе, школы для женскихъ рукодѣлій. Есть школы вездѣ для маловозрастныхъ, гдѣ оба пола совмѣстно учатся грамотѣ. Но соотвѣтствуетъ ли это вполне назначенію женщины-поселянки, жены гороскаго небогатаго мѣщанина?.. И слѣдуетъ-ли даже помѣщать мальчиковъ и дѣвочекъ въ одной школѣ? Во-первыхъ, отъ этого неизбѣжно терпится нравственность; во-вторыхъ образъ понятій, природа и участь обоихъ половъ совершенно различны. Могутъ-ли они и въ самомъ нѣжномъ возрастѣ, не говоря далѣе, имѣть общія упражненія? И уроки ихъ и игры неволью будутъ разныя. Если и въ одномъ мужскомъ полѣ, воинъ долженъ быть воспитанъ отлично отъ служителя алтарей, то съ тѣмъ большимъ правомъ для будущей матери семейства, земледѣльческаго напимѣръ, потребны иныя знанія, впечатлѣнія и привычки, нежели для будущаго промышленника, солдата, матроса и т.д.

Между тѣмъ, вліяніе женщинъ на общественную жизнь, на жизнь государства далеко превосходитъ всѣ прочія. Оно начинается вмѣстѣ съ физическимъ бытіемъ, вмѣстѣ съ зарожденіемъ челоѣка въ матерней утробѣ.

Склонности и поведеніе матери уже и тогда на него дѣйствуютъ; и въ нѣкоторыхъ случаяхъ невозвратно могутъ въ ту или другую сторону измѣнить дальнѣйшее его существованіе на всю жизнь. Чтожь потом? Можно-ли въ вещественномъ или даже въ моральномъ смыслѣ оспорить вліяніе молока матери, обращенія ея съ беззащитно и безусловно ей преданнымъ ея порожденіемъ? Отецъ большею частію внѣ дома;

учителю заняться еще рано. Правительство прійметъ его изъ ихъ рукъ на свои уже возмужалымъ, т. е. съ тѣмъ готовымъ уже бытіемъ, какое образовалъ слѣпой случай.

Неоспоримую истину, что въ семь классѣ подданныхъ особливо, сама природа назначила матерей учительницами ихъ дѣтей усиливають еще и другія отношенія. Женщинамъ не свойственно развращать умы и сердца: устремляютъ ихъ противу существующаго порядка. Воспитаніе въ ихъ нѣжныхъ рукахъ необходимо и естественно принимаетъ тихое, религіозное направленіе.

Произведенія пера женщинъ-писательницъ дышутъ семейнымъ счастіемъ и миромъ. Г-жа Дюдеванъ въ самой Франціи была феноменомъ, обратившимъ на себя негодованіе общее, а выраженіе это: въ самой Франціи представляетъ обширный смыслъ!

Въ низшихъ состояніяхъ, вопитаніе дѣвицъ да предварить вопитаніе отроковъ если можно! По крайней мѣрѣ оно заслуживаетъ быть болѣе поддержано. Ибо, изъ двухъ браковъ неравныхъ по недостатку образованія, въ мужѣ или въ женѣ, конечно послѣдній несчастнѣе, невыгоднѣе для нравственности, и для потомства неблагопріятнѣе! Въ простомъ народѣ, прибавимъ это, мужчина всегда образованнѣе по причинѣ его промысловъ, обращенія съ высшими себя и по другой внѣшней дѣятельности: чего женщина, бывъ домошдкою, лишена. Мы, принадлежа къ другому кругу общества, не можемъ даже и вообразить низкой степени, на которой сей полъ находится въ нашихъ деревняхъ и городкахъ: его невѣжества, вредныхъ предрасудковъ, пьянства явнаго и скрытнаго, которому онъ предается, заражая имъ, въ простотѣ чувства, своихъ дѣтей – увы! еще съ колыбели, и проч.

Засимъ, уже-ли мнѣ отнимать время у читателей всего множества матеріальныхъ пользъ

для государства отъ умноженія въ немъ тысячами и десятками тысячъ новыхъ домоводокъ, мастерицъ всякаго рода, прилежныхъ и умныхъ работницъ въ первыхъ потребностяхъ къ жизни? Мы (дворяне и граждане съ состояніемъ) не имѣемъ даже порядочной прислуги женской. Тѣ изъ насъ, которые хотять приобрѣсти ее, принуждены отдавать дѣвочекъ на годы содержательницамъ модныхъ лавокъ. Но кто тамъ выучить ихъ грамотѣ и приличному обхожденію? Главное: какой нравственности ждатель отъ такого воспитанія?

Дамы высшаго общества! Любительницы добра и образованности! У насъ, среди роскоши просвѣщенія не достаетъ учрежденія, которое бы готовило учительницъ собственно народныхъ: ибо приуготовленіе учительницъ, особливо, имѣть надобно въ виду хотя немногія къ тому будутъ способны; прочія останутся мастерицами, экономаками, прислужницами, и такъ далѣе. Не всѣмъ должно обременять правительство. Сдѣлайте подвигъ достойный прекраснаго пола въ Россіи!

Онъ можетъ быть соединенъ съ благотвореніемъ лишеннымъ пропитанія, по скудости года или погорѣвшимъ въ нашихъ городахъ и селахъ въ недавнее еще время. Всѣ средства здѣсь, здѣсь въ Харьковѣ, у насъ подъ руками!

Слѣдовало бы провести хоть первыя черты плана. Но позволено ли это безъ содѣйствія, безъ внушенія вашего, милыя читательницы?

По моему понятію о семь дѣлѣ, предметы воспитанія, бывъ малочисленны, должны тѣсно

соединять теорію съ практикою.

Для книжнаго ученія собственно, довольно одного русскаго языка, катехизиса, первыхъ частей ариѳметики и началъ нѣкоторыхъ другихъ, необходимыхъ для домоводки познаній. Женскія работы, судя по природнымъ способностямъ къ той или другой изъ нихъ, да будутъ главное! Почему, заведеніе это, имѣя отъ 60 до ста пансіонерокъ, каждую по 60-ти или даже по 50-ти рублей серебра въ годъ, можетъ уже поддерживать себя своими издѣліями.

Одни огородныя засѣвы лучшихъ сортовъ зелени, и продажа оной въ разныхъ приуготовленіяхъ зимою и лѣтомъ, будетъ уже давать значительный доходъ въ такомъ городѣ. Присоедините къ тому шитье бѣлья, женскаго платья, вышиванье и наряды для всѣхъ состояний, коверное дѣло, варенья, отъ коихъ богатѣють Кіевлянки, и пр., также благотворительность посѣтительницъ. Могутъ ли онѣ не отдать справедливости цѣли и успѣхамъ заведенія – не столько учебнаго, какъ благотворительнаго, патриотическаго, имѣющаго цѣлью распространеніе въ народѣ людности и добрыхъ нравовъ?

Каразин В. Н. О воспитаніи женскаго пола в низших состояніях (1 января 1841 г.) / В. Н. Каразин // Сочинения, письма и бумаги В. Н. Каразина, собранные и редактированные проф. Д. И. Багалеем. – Х. : Изд-во Харьк. ун-та, 1910. – С. 596 – 599.